

KLASİK TÜRK EDEBİYATI METİNLERİ NASIL ŞERH EDİLMELİ?¹

İsmail GÜLEÇ*

Özet

Şerh, klasik edebiyat araştırmacılarını meşgul eden bir konudur. Bu konuda Ali Nihat Tarlan'dan bu yana çok sayıda makale kaleme alınmıştır. Bu bildiri; Tarlan'ın makalesi özetlenmiş, ondan sonra yazılan makalelerin genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve özellikle yeni metodlar denenmesi gerektiğini düşünen kimi araştırmacıların görüşleri tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Şerh, klasik edebiyat, Ali Nihat Tarlan, Şerh metodları

Abstract

Commentary (şerh) is a subject of study that concerns literature scholars. Numerous articles have been written on this subject since Ali Nihat Tarlan. In this presentation, Tarlan's article is summarized, other articles that followed are briefly reviewed and those that suggested the need for new methods are discussed.

Keywords: Commentary, Classic Turkish Literature, Ali Nihat Tarlan, The Methods of Commentaries.

---

¹ Okurların şerh konusunda bilgili oldukları düşünülerek şerh ile ilgili bilgi verilmemiştir.

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü.

GİRİŞ

Üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde Eski Türk Edebiyatı veya Klasik Türk Edebiyatı kürsülerinde verilen derslerden bir kısmı metinler şerhi ile ilgilidir. Gerek bu derslerin nasıl işleneceği, gerekse metinlerin hangi yöntemlerle şerh edilmesi gerektiği başlangıçtan² bu yana tartışılmaktadır. Konu ile ilgili ilk yazı Eski Türk Edebiyatı sahasının ilk doktoralı hocası Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'a aittir.³

Tarlan, 1937 yılında İstanbul'da yayınladığı *Metinler Şerhine Dair* isimli kitapçıkta konu ile ilgili görüşlerini ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır.

Tarlan, metin şerhinin nasıl olması gerektiği hususundaki görüşlerini hocalık yıllarındaki tecrübelerinden yola çıkarak dile getirmiştir. O, görüşlerini açıklamadan önce Avrupa'daki şerh usüllerini pedagoji ile karıştırılmasından dolayı tenkit eder ve yetersiz bulmaktadır. Kendi eserinde ise inceleyeceği konunun özel cephesiyle ilgili olmadığını ve konu hakkında bir tedkik usulünün ise o ana kadar yazılmadığını ifade etmektedir.

Tarlan yazısına önce metni açıklayarak başlar. Ona göre metin *sanatın bir kolu olan yazılı edebiyat mahsulüdür* ve devirlerinin görüşlerini ve sanat anlayışını yansıtır. Genel inceleme yöntemi hepsi için aynıdır ve edebi metin psikoloji, sosyoloji ve estetik ilimlerin konusudur. Edebiyat tarihçisi bu edebi eserlerin içine kendine yarayacak bilgiler için girer. *Edebiyatın yürüyüşünü, cemiyetle ilgisini, sanatkârların yaşayışını ve nihayet bunları terki ederek bu sanatın tekâmülünü çizer*. Tarlan'a göre bu iki tür çalışma yetmez. Bir de metnin kendisi için incelemek gerekir. (Tarlan 1937: 191) Tarlan bu görüşüyle çağdaşlarından hiç de geri kalmadığını göstermektedir. Tarlan'ın 75 sene önce gördüğünü günümüzde kimi eski edebiyatçıların farketmemeleri ve şerh denilince topluma ve yazara dönük olarak inceleme yapmalarına dikkatleri çekerek bırakıyorum.

Tarlan, incelemenin metne dönük olarak yapılmasına işaret ettikten sonra bunu da ikiye ayırır: İç ve dış. Ona göre bir sanatkar içinde yaşadığı toplumdan habersiz olamaz ve yaşananlara kayıtsız kalamaz. Bilinçaltında mutlaka yaşadığı sosyal ortamın tesirleri vardır ve sanatkar farkında olarak veya olmayarak dış dünyadan edindiklerini eserine yansıtır. Metni anlamak için edebi eserlerin dış kabuklarını kaldırıp şairin zihin ve his dünyasının işleyişini kavramak gerekir. Bu Tarlan'ın ikinci önemli görüşüdür. Sanatçının eserinde

² Başlangıç ile kastımız, ülkemizde Türk Dili ve Edebiyatı alanında ilk doktora yapan Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan ve devridir.

³ Ali Nihat Tarlan, "Metinler Şerhine Dair", *Edebiyat Meseleleri*, İstanbul: Ötügen, 1981. Burada yapılan tüm alıntılar ve aktarmalar Tarlan'ın söz konusu eserinden olup tekrara düşerek sıkıcı olmamak için her seferinde verilmemiştir. Özetlenen diğer makalelerde de aynı yöntem izlenmiştir.

farkedilmesi ve aranması, bir birey olarak ortaya çıkma gayreti klasik edebiyat için oldukça önemli bir öneridir.

Farklı şekillerde oluşan edebi eserleri çeşitli bakımlardan sıralayarak ortak ve farklı özelliklerini tespit etmenin kafalardaki birtakım soru işaretlerini de ortadan kaldıracığını belirtirken de edebi metne yapısalcı bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Tarlan bütün bunları 1937’de yayınladığına göre bu düşüncenin oluşma evresiyle birlikte neredeyse bir asra yakın bir zaman önce metne yapısalcı yaklaşmanın gereğini adını zikretmeden ifade ederken, çağdaş araştırmacıların hala bir arayışta olmaları oldukça düşündürücüdür.

Tarlan’a göre metin şerhi edebi bir tenkit metodu değildir. Çünkü bir metnin edebi yönden eleştirisi metnin bedii değeri hakkında bir hüküm verir. Bedii güzellik yani estetik değer, tenkit edenin zevkiyle yakından ilgili olduğu, dolayısıyla kurallarını ve sınırlarını tayin etmenin güç olduğu düşünüldüğünde münekkidin şahsi zevklerinin tesiriyle yazdığı tenkitlerin de ikinci türden bir edebi metin olduğunu ve bunların şiiri anlamaya yetmeyeceğini söyler. Münekkid, edebi bir metni duyan ve hisseden kişiyse, metinler şerhçisi anlayan kişidir, diyerek ciddi bir ayrıma gider. Şerhçinin metodu bellidir, anladığını anlatabilir. Anlattıkları ise nesnedir, ölçülebilirdir. Söylediklerini belgelendirir, okuyanın zevkine karışmaz. Şerhin sonunda bir esere güzel veya çirkin hükmünü vermez. Yapmış olduğu iş laboratuvarında çalışan bir ilim adamı gibi tarafsızdır. Ortak özelliklerini bulur, sıralar, devrine ait özellikleri ortaya çıkarmaya çalışır.

Tarlan’ın bu çalışmasında, yıllardan beri “Eski Türk Edebiyatı” olarak isimlendirdiğimiz devri “Klasik” olarak adlandırması ise bir diğer dikkat çekici konu olarak durmaktadır.

Tarlan metin şerhinin evrelerini “konak” olarak isimlendirir.

İlk konak

Tarlan metinleri şerh edebilmek için öncelikle okumak, sonra da anlamak gerektiğinin üzerinde durur. Okuyabilmek için de Osmanlı dili (gramer ve sentaks nazariyatıyla birlikte) ve aruz veznini bilmek gerektiğini ilave eder. Osmanlıcanın kendine has özelliklerini sıraladıktan sonra da, yazma eserlerden kaynaklanabilecek hatalara dikkat çeker; bunun da gramer, sentaks, vezin ve üslup ile düzeltilebileceğini söyler.

Bunu söyledikten sonra, bir parantez açar ve metin şerhinde küll ve cüz bahsine girer. Beyitlerle cüzü; gazel, kaside ve kıtalarla da küllü, yani metnin tamamını kavramanın mümkün olduğunu söyler. Dolayısıyla bir beyit hem

kendi içinde (cüz) hem de içinde bulunduğu metin (gazel, kaside veya kıta) ile ilgili olarak (küll) anlamlandırılabilir. Bu durumda metnin bütünlüğü içinde kimi bölümlenmeler olabilecektir.

İkinci konak

Bunun da üç temel yolu vardır:

1. Eserlerin sanat anlayışının "dış geniş birliğini" bulmak

Eseri şerh ederken biçim ve tür özelliklerini göz önünde bulundurmalıyız. Tek başına bu ayırım da yetmez. Türler kendi içlerinde konuyu işleyiş biçimine göre de farklılık gösterebilir. Mesela bir tevhid, lirik veya musanna olabilir.⁴ Konu gazel olunca da insan ve tabiat güzelliği, fikir ve felsefe ile edebi sanat unsurları göze çarpar. Bu üç unsur tespit edilirse gazel şeklinin ortak noktaları tespit edilir. Böylece hem devriyle, hem de kendisinden sonra gelen şairlerle karşılaştırma imkânı olur. Bununla da gazelin dış geniş birliği tespit edilmiş olur. Ayrıca şairin o vadideki yeri de tespit edilir. İran edebiyatıyla da karşılaştırarak benzerlikler ve farklılıklar tespit etmek ise bir sonraki adımdır.

2. Bu geniş birlik altında edebi şahsiyetleri tedkik

Bu bahiste anlatılanlar şerhten daha çok metin incelemesi ile ilgilidir. Tarlan, sanatçıları, zihni ve teessüri hayatın gösterişlerini verenler olarak ikiye taksim etmektedir. Bazısı zekâsını şiirde hemen gösterirken bazısı da lirizm içinde verir. Sanatkârların, dış âlemden aldığı mazmunları tespit ederek müşterek taraflarını tespit ettikten sonra kendilerine has taraflarını bulmak ve bunları da kendi içinde tasnif etmek gerektiğini ifade eder. Bunun için de eseri tahlil etmek gerekir. Tarlan'a göre bir beyti anlamak için şairin kafasında biçimlenen hayali kavramak gerekir. Tarlan'ın verdiği örneklere bakarsak sıradan bir okurun bir şiiri ve şairin hayal dünyasını kavraması mümkün görünmemektedir.⁵ Kanaatimizce bunda Tarlan'ın aynı zamanda şair oluşunun da bir etkisi vardır.

Tarlan'ın, burada yapılmasını düşündüğü ikinci iş metnin dil bakımından incelenmesi, böylece vezni kullanma becerisi, kafiye ve redif bulma başarısı ile dile hâkimiyetinin tespit edilmesidir. Böylece beyti oluşturan kelimelerin metnin anlamına ne kadar katkı verdiği anlaşılır. Bütün bunlar sanatkârın başarısını tespit etmemize yarar.

⁴ Burada isimlendirmede bir sıkıntı vardır. Musannanın karşılığı veya türdeşi lirik olmayıp sade, basit vs. olmalıdır. Veya lirik dediğimizde ötekini epik, pastoral vs. diye tasnif etmek gerekmektedir.

⁵ Atilla Şentürk, Tarlan'ın *Fuzulî Divanı Şerhi*'ndeki kimi yorumları *bir başka şairin zihninde ve ruhunda uyandırdığı akisler olarak değerlendirilmesi* gerektiğini ifade etmekte ve oldukça öznel bulmaktadır. ("Ali Nihad Tarlan'ın Fuzulî Divanı Şerhi'ne Dair", *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 3 (1995), s. 265)

Beyitlerde objektif maddeler bulunur. Bu maddeler bize, sanatkârın muhitini, bağlandığı iç ve dış âlemi verir. Dolayısıyla sanatçıyı tanımamıza yardımcı olur. Bunlar tespit edildikten sonra da hayalin mimarisine geçilir. Muhayyilenin yaptığı ibda' hareketi birkaç yönden incelenir:

a. Kullanılan maddeler.

b. Bu maddelerin sanatçının enfüsi âlemindeki (kendi iç dünyasında) yeri ve maşeri vicdanda (kamuoyunda, sanat çevrelerinde) değeri.

c. Yapılan hayal binasının mahiyeti, sanatkârların diğer eserleri ve kendinden öncekiler ile karşılaştırılması.

d. Ortaya çıkan hayal yapısının biçimi.

3. Edebi şekillerin mahiyetlerini anlamak, genel karakterlerini ve içlerine aldıkları konuların birleşik noktalarını meydana çıkarmak.

Metnin türü aynı zamanda metnin sınırlarını da belirler. Bu türler bazen sanatkârı bir konuda yazmaya zorlar. Bu gibi durumlarda aynı konuda nasıl farklılaştığını görürüz. Bazen de konu seçimi sanatkâra bırakılır. Burada da seçilen konuları ve işleyiş biçimini görürüz. Bütün bunlar tedkike muhtaçtır. Edebi şekiller dediği tür ve biçimler zamanla kendi içinde zenginleşerek gelişir. Burada Tarlan sadece şekil demekle, tür ve biçim ayrımına girmemektedir.

Tarlan sözlerini şöyle bitirir:

Bir metin onu meydana getiren sanatkârın iç benliğini ve o devrin hususi karakterini bize vuzuh ile gösteren değerli bir vesikadır. Ondan mümkün olduğu kadar istifade etmeye uğraşmalıyız.

Tarlan'ın son sözleri ile ilk başta söyledikleri arasında bir çelişki görülmektedir. Yazı bir bütün olarak okunduğunda, belli başlı kurallar dâhilinde metin şerhinin nasıl olması gerektiğinden daha çok Tarlan'ın yaptığı çalışmalarda kullandığı metodu ifade eden bir hale bürünmüştür. Bu haliyle hem kendi söylediklerini tam olarak karşılamamakta, hem de şerhi tedkik ve tahlilden ayırmamaktadır. Tedkik ve tahlili şerhin alt basamakları olarak görmektedir. Ayrıca metin biçim ve türleriyle ilgili birtakım sezisleri olduğu görülmekle birlikte bunları kendi içinde anlamlı bir tasnife tabi tutmamıştır.

Tarlan'ın şerh konusundaki önerilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Metnin kendisini incelemek gerekir. (Yapısalcı)

2. Şairin bilinçaltında olan ve farkında olmadan yazdıklarını anlamak (Psikanalitik)⁶

3. Şairin zihin ve his dünyasının işleyişini kavramak (Psikolojik)

4. Farklı şekillerde metinleri inceleyerek ortak ve farklı özelliklerini tespit etmek (Yapısalcı)

Görüldüğü gibi Ali Nihat Tarlan daha o vakitlerde klasik metinlerin anlaşılmasında farklı yöntemlerin kullanılmasına dikkat çekmektedir.

Ali Nihat Tarlan'dan sonra tespit edebildiğimiz kadarı ile bu konuda görüşlerini makale düzeyinde dile getiren araştırmacılar şunlardır:

Akar, Metin: "Metin Şerhi Meselesi", *Su Kasidesi Şerhi*, Ankara: TDV, 1994.

Akkuş, Metin: "Metin Şerhi Geleneği Tarlan Mektebinden Haluk İpekten'e", *Yedi İklim* 32 (Kasım 1992), s. 67-78.

Bayak, Cemal: "Divan Şiiri Üzerindeki Akademik Çalışmalar ve Bir Divan İnceleme Metodu Önerisi", *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları: Kaf Dağının Ötesine Varmak, Festschrift in Honor of Günay Kut, Essays Presented by Her Colleagues and Students I*, 27/1 (2003), s. 179-202.

Canım, Rıdvan: "Metin Şerhi Geleneğimiz Çerçevesinde Tarlan ve İpekten'in Kaleminden Fuzuli'nin 'Sana' Redifli Gazeli", *Fuzuli Kitabı: 500. Yılında Fuzuli Sempozyumu Bildiriler*, yay. haz. Beşir Ayvazoğlu, İstanbul: Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı, 1996, s. 129-140.

Dilçin, Cem : "Cumhuriyet'in 80. Yılında Divan Şiiri Üzerine Düşünceler" *Türkoloji Dergisi* XVI/2 (2003), s. 1-21.

Doğan, Muhammet Nur: "Metin Şerhi Üzerine", I. Eski Türk Edebiyatı Kollojyumu 17-18 Ocak 1992, İlesam Ankara. *Eski Şiirin Bahçesinde*, İstanbul: Alternatif Yayıncılık, 2005.

⁶ Prof. Dr. Ali Alparslan, Tarlan'ın hocalarını aştuğunu ileri sürerken bir önemli noktaya temas ediyor : "Metin şerhinde eski şarihlerin metodunu ortadan kaldırdı. Eskiler şerh yaparken mânâsız, yersiz izahlarda bulunurlar, kelimeler ve mefhumlar hakkında gramere ait bilgilerden başlayarak akıllarına gelen her türlü şeyi sıralarlar, ondan sonra esas mevzua geçerlerdi. Hatta bu yüzden bazan beytin esas mânâsından uzaklaşırlardı. Halbuki Ali Nihat Tarlan metin açıklamalarında şairin psikolojisinin, hayatının, muhitinin, bilgisinin ve bu bilgi hududunun gözönünde bulundurulmasını ön plâna aldı. Böylece yeni bir metod ortaya koydu." Ali Alparslan; "Ali Nihat Tarlan Üzerine"; Ali Nihat Tarlan, *Edebiyat Meseleleri*, İstanbul: Ötüken, 1981. s.11

- Erdoğan, Mustafa: “Edebiyatımızda şerh geleneğine bir bakış”, *Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1997), s. 286-293.
- Kortantamer, Tunca: “Modern Dünyanın Kendi Klasiklerine Yaklaşım Biçiminden Öğrenilebilecek Çok Şey Var”, *İlmi Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 10 (2000), s. 161-164.
- Kortantamer, Tunca: “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”, *EÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8 (1994), s. 1-10.
- Mengi, Mine : “Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine Düşünceler”, *Dergâh*, VII/93 (Kasım 1997), s. 8-10. *Divan Şiiri Yazıları*, Ankara: Akçağ, 2000, s. 45-61.
- Okay, Orhan : “Eski Şiirimize Yaklaşmak”, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul: Ötüken, 1990, s. 82–87.
- Özer, Nilay (2005): “Ahmet Atilla Şentürk’le Söyleşi”, *Yasakmeyve Dergisi*, 12 (Ocak-Şubat 2005) s. 50-51.
- Pekolcay, Necla : “Metin şerhi hakkında”, I. Eski Türk Edebiyatı Kollojyumu 17–18 Ocak 1992, İlesam Ankara.
- Tekin, Gönül Alpay: “Eski Türk Edebiyatı Metinlerinin Bugünkü Türkçe’ye Açılmaları Çevrilmesinin Gerekliliği Üzerine [Ali Şir Nevai’den Beyitlerle]”, *Mustafa Canpolat Armağanı*, haz. Aysu Ata, Mehmet Ölmez, Ankara: 2003.
- Üzgör, Tahir: “Metin şerhinde usûle dair”, I. Eski Türk Edebiyatı Kollojyumu 17–18 Ocak 1992, İlesam Ankara.
- Yekbaş, Hakan: “Metin Şerhi Geleneği Çerçevesinde Şârihlerin Divan Şiirine Yaklaşımları”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 23 (Bahar 2008), s. 189-217.
- Yekta, Saraç: “Divan Tahlilleri Üzerine”, *İlmi Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 8 (1999) s. 209–219.
- Yeniterzi, Emine: “Metin Şerhi ile İlgili Görüşler”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5 (1999), s. 59-68.

Yukarıda isimleri sıralanan araştırmacılar arasında şerhlerin nasıl olması gerektiği konusunda herhangi bir görüş ileri sürmeyip kimi tespitlerde bulunanların yanı sıra şerh konusunda bir görüş ileri sürenler de vardır. Bunları, görüşlerine göre kendi aralarında üç ana başlık altında toplayabiliriz:

1. Klasik metin şerhi metodunda ısrar edenler,
2. Klasik metin şerhi metodunu da ihmal etmeden yeni metodlara sıcak bakanlar,
3. Klasik metinlerin yeni metodlara göre tekrar ele alınması gerektiğini söyleyenler.

Şimdi bunları sırasıyla görelim.

1. Klasik metin şerhi metodunda ısrar edenler

Klasik metin şerhinin ne olduğunu açıklayan ve nasıl yapılması gerektiğini söyleyen araştırmacılar arasında Metin Akkuş, Muhammet Nur Doğan, Metin Akar, Rıdvan Canım ve Emine Yeniterzi bulunmaktadır.

Metin Akkuş⁷

Ali Nihat Tarlan'ın rahle-i tedrisinden geçen Haluk İpekten'in talabesi olan Metin Akkuş, hocasının Ali Nihat Tarlan geleneğine bağlı bir metin şerhçisi olmasının üzerinde durur. Akkuş'a göre metin şerhi *metnin hangi sosyal çevrede ve kim tarafından oluşturulduğu endişesi bir kenara bırakılarak, eserin bizzat kendini esas alan bir çalışmadır. Bu tür çalışmaların temel felsefesi metinden yola çıkarak anlatılmak isteneni yorumlamaktır.*

Yazı daha çok Haluk İpekten'in metin şerhi üzerine çalışmaları ve metodu üzerinde ilerlemektedir. Hocasının şerh metodunu açıklamadan önce metin şerhi hakkında şunları ifade eder:

“Metin tahlili müstakil bir eserin kendi içinde incelenmesidir. Ancak bu çalışmaları yönlendiren güzellik-değerlilik bakış açılarına göre değişkenlik arzeder. Metin tahlili olarak adlandırdığımız çağdaş metin incelemelerindeki estetik anlayış çoğu zaman Batı estetiği veya edebiyat teorisinin etkisi altındadır. Buna karşılık Klasik edebiyatın güzellik-değerlilik anlayışı doğu kültürüne has bir estetik anlayışa veya edebiyat teorisine dayanmaktadır. Bu nedenle yine metin tahlili anlamındaki metin şerhi edebiyat teorisi ve edebiyat tarihi birikimiyle birlikte klasik edebiyatın kaynaklarını da bir bilgi dağarcığı olarak hazırlamış olmayı gerektirir.”

⁷ “Metin Şerhi Geleneği Tarlan Mektebinden Haluk İpekten'e”, *Yedi İklim* 32 (Kasım 1992), s. 67–78.

Metin Akkuş'a göre metin tahlili ve metin şerhi aynı şeydir. Oysa biz Tarlan'ın *Şeyhi Divanı'nı Tedkik*'i ile *Fuzuli Divanı Şerhi*'ne baktığımızda yapılan işlerin ve yöntemin oldukça farklı olduğunu görüyoruz.

Akkuş'a göre metin şerhi konusunda İpekten, Tarlan'ın takipçisidir. İpekten'in metin şerhi metodu ise şöyledir:

“Metnin kelime anlamına katkıda bulunmaksızın nesre çevrilmesi, şekil ve muhtevasının iki ayrı bölüm halinde dikkatlere sunulması, edebi sanatlar ve sanat ilişkileri açısından metnin incelenmesi, mazmunların tespit edilerek açıklanması ve nihayet kurulan sanat ilişkileri ve kullanılan mazmunların metne kazandırdığı tali anlamların açıklanması.”

Akkuş, hocasının çalışmaları hakkında bilgi vererek kısa yazısını tamamlamaktadır. Bu yazı İpekten'in metin şerhi metodunu tanıtan bir yazı olup metin şerhinin nasıl olması gerektiği konusunda bir fikir ileri sürmemektedir.

Muhammet Nur Doğan⁸

Prof. Dr. Doğan, makalesine şerhin tanımı ile başlar. Ona göre şerh, *bir edebi eseri, bir risaleyi veya bir kitabı, kelime kelime açıp izah ederek, içinde bulundurduğu bütün dil, anlam, sanat ve estetik özellikleri ile o eserin anlaşılmasını sağlamaktır.*

Metin şerhinden gaye, sadece o metindeki dil malzemesinin tek tek ortaya çıkarılması, sanat ve mana unsurlarının statik olarak tespiti, mazmun ve mefhumlarının sıra ile dökümünün yapılması olmamalıdır. Çünkü böyle bir çalışma sanatkârın yaratıcı gücünü tespitte yetersizdir. Prof. Doğan, sanatı daha duygusal bir çerçeve içinde izah etmektedir.

Prof. Doğan'a göre eski metinleri şerhetmenin iki ana hedefi vardır. Birincisi dilimizin geçmişten günümüze kadar gelişimini sürdüren ifade kabiliyetinin, estetik, psikolojik ve sosyal hayatın tezahürünün aksettirme gücünün tespit edilmesi ve bunun çağdaş insanın dikkatine ve istifadesine sunulmasıdır. İkincisi ise metinde yer alan fikir, düşünce, duygu, inanç, ahlak, sosyal hayat, örf, adet, folklor, gibi toplumumuza has kültür unsurlarının özüne ulaşmak, bunları nasıl yaptığını anlamaktır. Ayrıca bu tür çalışmalar büyük bir kültür ve edebiyat lügati hazırlanmasına da yardım etmelidir. Doğan'ın ötekilerden farklı olarak ileri sürdüğü nokta metin şerhedeceklerin metinden en

⁸ “Metin Şerhi Üzerine”, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Alternatif Yayıncılık, İstanbul 2005.

üst düzeyde istifade edebilme şartlarından birinin de sanatçı ruhu taşımak olduğunu ileri sürmesidir.

Prof. Doğan, daha sonra klasik edebiyatımızın kaynaklarına geçmekte ve konu bu minval üzere devam etmektedir. İleri sürdüğü görüşlerini de örneklerle desteklemektedir.

Metin Akar⁹

Metin Akar, *Su Kasidesi Şerhi* isimli kitabında kasideyi şerhe başlamadan önce ‘Metin Şerhi Hakkında Birkaç Söz’ başlıklı bölümde (s. 13-17) konu hakkında görüşlerini özetler. Şerh, haşiye, talikat, tahlil, tefsir kelimelerinin tanımını verdikten sonra eleştirilerine başlar. Akar’a göre “metin şerhinde geliştirilen her yeni metod esere farklı açıdan farklı gözle, farklı değer hükümleri ile bakmaktan başka bir şey” değildir. Konu hakkında yapılan çalışmaları başıboşluk olarak değerlendirir ve yapılan çalışmaların sorumsuz şahsiliğe sürüklediğini, her şeyin tasavvufla şerhedildiğini, hatta Nasreddin Hoca fıkralarına bile tasavvufi yorumlar yapıldığını söyleyerek eleştirir. Daha sonra şerhin nasıl olması gerektiği üzerinde durur.

Akar’a göre metin şerhinde öncelikle sanatçı ne söylüyor, nasıl söylüyor sorularına cevap aramak ve zor metni anlaşılır hale getirmek, okuyucu ile sanatçı arasında dürüst tercüman olmak gerekir.

Metin şerhi sahasında çalışacak akıllı öğrencileri bulup yetiştirmek, onlara Türkçeyi güzel bir şekilde öğretmek, tarih ve coğrafya, mantık, Arapça, Farsça, belagat, hukuk, tefsir usülleri, edebiyat tarihi ile alet ilimleri öğretmek gerektiğini söyler ve geleneksel şerhlerden de yararlanması gerektiğini ekler.

Metin Akar, burada yeni bir şey söylememekte, olması gerekenleri ve yıllardan beri söylenenleri bir kez daha tekrar etmektedir.

Metin Akar’ın “sanatçının kastının doğru bir şekilde aktarılması” konusunda söyledikleri biraz sorunlu görünmektedir. Şairin kendisi söylemedikçe neyi kastettiğini bilmek pek mümkün olmadığı gibi buna gerek de yoktur. Klasik şiirin kendine has özellikleri vardır ve bu anlayış içinde yorumlanır.

⁹ “Metin Şerhi Meselesi”, *Su Kasidesi Şerhi*, TDV, Ankara 1994.

Rıdvan Canım¹⁰

Metin Akkuş gibi Haluk İpekten'in talebesi olan Rıdvan Canım yazısında, hocasının ve hocasının hocasının şerh anlayışından bahsetmektedir. Bu bildirisinde metin şerhi konusunda, şairlerin beyitlerde kullandıkları kelimeler arasında mutlaka bir ilişki kurmaya dikkat ettiklerine dikkat edilmesi gerektiği üzerinde durur ve eski şiirimizi layıkıyla anlayabilmek için şiirlerin tasavvufi anlamlarına dikkat edilmesi gerektiğini söyler ve hocası İpekten'i, tasavvufi sembollerin açıklanmasında fazla hassas olmadığı için de eleştirir.

Canım'a göre; *metin şerhi çok genel bir ifadeyle, eserin bizzat kendisini esas alan bir çalışmadır* ve bu çalışmaların temel felsefesi *metinden yola çıkarak anlatılmak isteneni yorumlamak*'tır. Metin tahlili, *müstakil bir eserin kendi içinde incelenmesi olmakla birlikte, bu çalışmaları yönlendiren güzellik ve değerlilik bakış açılarına göre değişkenlik arz eder*. Çağdaş metin incelemelerindeki estetik anlayış Batı estetik ve retorikinin tesiri altında olduğu için klasik edebiyatın Doğu kültürüne has estetik anlayışına uymaz. Bundan dolayı metin şerhi *edebiyat tarihi birikimiyle birlikte; klâsik edebiyatın kaynaklarını yani Kur'ân-ı Kerim, hadisler, doğu ve batı mitolojisi, islâm tarihi ve tasavvufu da bir bilgi dağarcığı olarak hazırlamış olmayı* gerektirdiğini söyler ve yeni metodlara karşı temkinli bir davranış sergiler.

Emine Yeniterzi¹¹

Emine Yeniterzi, metin şerhi metodu hakkındaki görüşlerini hocası Amil Çelebioğlu'ndan naklettiği altı madde halinde sıralamaktadır. Bu maddeler şunlardır.

1. Kelimelerin sözlük anlamı
2. Kelimelerin terim anlamı
3. Beyitteki edebi sanatların tespiti
4. Kelimelerin metin içindeki fonksiyonların tespit edilmesi, yüklendiği diğer anlamların tespiti
5. Kelimelerin birbirleri arasındaki ilişki
6. Çeşitli devirlerde yazılmış aynı konudaki şiirlerle mukayesesi

¹⁰ "Metin Şerhi Geleneğimiz Çerçevesinde Tarlan ve İpekten'in Kaleminden Fuzuli'nin 'Sana' Redifli Gazeli", *Fuzuli Kitabı: 500. Yılında Fuzuli Sempozyumu Bildiriler*, yay. haz. Beşir Ayvazoğlu, İstanbul: Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı, 1996, s. 129-140.

¹¹ "Metin Şerhi ile İlgili Görüşler", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5 (1999), s. 59-68.

Yeniterzi, her şeyden önce metinde geçen kelimelerin sözlük anlamı dışındaki anlamlarının, eğer bir bilim dalı söz konusu ise o bilimdeki anlamlarının, özel isimler ve hangi özelliklerinden dolayı alındığının vurgulanması gerektiğinin üzerinde durur. Daha sonra metinlerdeki söz sanatlarının önemine ve metne kattığı anlama dikkat edilmesi gerektiğini belirtir. Özellikle mecaz, kinaye ve tevriyeye dikkat çeker. Bunu da verdiği birkaç örnekle açıklar. Ona göre, metinde geçen atasözü ve deyimlere, folklor malzemelerine ve sosyal adetlere dikkat edilmelidir. Metinlerde iktibas yoluyla yer alan ayet ve hadislerin anlama kattıklarının tespit edilmesindeki güçlüğü dikkat çeker. Bir diğer zorluk metinlerdeki mazmunların tespit edilmesidir. Eski eserlerin şerhlerinin incelenmesi gerektiğinin üzerinde duran Yeniterzi, şerh ve tahlil çalışmaları sonunda ortaya çıkan eserlerin değerlendirilmesi gerektiğine işaret ederek bildirisine son verir.

Emine Yeniterzi, bu bildirisinde herhangi yeni bir görüş ileri sürmemekte, hocalarından duyduklarını ve kendi tecrübelerini anlatmakta ve sadece şerhin zorlukları üzerinde durmaktadır.

2. Klasik metin şerhi metodunu da ihmal etmeden yeni metodlara sıcak bakanlar:

Klasik şerh metodunu ihmal etmeden yeni metodlara bakılması gerektiğini söyleyenler arasında Orhan Okay, Tunca Kortantamer ve Mine Mengi yer almaktadır.

Orhan Okay¹²

Ali Nihat Tarlan'ın ardından uzun bir süre sonra, konu ile ilgili görüşlerini yazan bir diğer isim, aynı zamanda Tarlan'ın da talebesi olan yeni edebiyat araştırmacısı Orhan Okay'dır. Orhan Okay, söz konusu yazısında "divan edebiyatı çalışmalarının bir arkeolojik kalıntının ortaya çıkarılması seviyesinde kaldığını" üzümlere ifade etmektedir. Hemen her divan edebiyatı araştırmacının yapacağı çalışmanın şablonu bellidir: Edisyon-kritik, transkripsiyon ve inceleme. Okay'a göre ilki matbaanın geç gelmesinin, ikincisi ise alfabe değişikliğinin bir sonucudur. Her ikisi de doğrudan edebiyatla ilgisi olmayan teknik çalışmalardır. Edebiyat konusu olan incelemenin ise mazmunların bir birine benzeyen bir usülle ortaya konmasından ibaret olduğunu söyler.

Okay, çalışmanın amacının ne olması gerektiği sorusuna cevap arar. Ona göre, bu tür çalışmalardan beklenen, edebiyatın millete intikal ettirilmesi,

¹² "Eski Şiirimize Yaklaşmak", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Ötügen, İstanbul 1990, s. 82-87.

tanıtılması ve sevdirmesidir. Bunun için de tenkit ve tahlil çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

Okay bu tür çalışmalar yapabilmek için sağlam metinlere ihtiyaç duyulduğunu, bunun için de bir Divan Edebiyatı Enstitüsü kurulması gerektiğini, burada da emekli hocalar ile üniversite dışından bu işi bilen uzmanların bulunmasını ister. Bu uzmanların işi sırasıyla tüm metinleri sağlam ve doğru bir şekilde neşretmek olmalıdır. Eski edebiyat araştırmacıları bu enstitünün neşrettiği divanlar üzerinde çalışmalıdır.

Okay, eski şiirimize de modern usüllerle yaklaşılması gerektiğini söylemekte, bunun gerekli olduğuna okuru ikna etmek için bir kaç anekdot anlatmakta, ancak bunun nasıl yapılması gerektiği üzerinde herhangi bir öneride bulunmamaktadır.

Tunca Kortantamer¹³

Metin şerhi konusunda Tarlan'dan sonra en kapsamlı yazıyı Tunca Kortantamer yazmıştır. Yazısına "Metin şerhi nedir ve nasıl yapılmalıdır?" sorusuyla başlayan Kortantamer, akabinde metin şerhinin genel bir tarifini yapmaktadır:

"Bir metnin daha iyi anlaşılсын diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması."

Bir metnin şerh edilmesi demek, o metinde anlaşılmaz bir şeyler olduğunu kabul etmek demektir. Şerh ile yorum arasındaki farka değinen Kortantamer, şerhin çok geniş anlamı olduğunu ve hayatın her alanında karşımıza çıktığını söyleyerek diğer alanları yazının dışında bırakıp sadece klasik Türk şiiri şerhi üzerinde durmaktadır. Ona göre şiir şerhlerinin en önemli problemleri hala devam etmektedir. Sorun şiirdeki ses ve anlam bütünlüğünün oluşturduğu yapı ile ilgilidir. Eğer bu ilgi kurulmazsa şerh sözlükten öteye gitmez. Kortantamer, şiirdeki her kelimenin anlamı yanında şiir içinde farklı bir anlamı ve bir fonksiyonunun da bulunduğunu belirtir. Bu doğrudan şiirin yapısıyla ilgilidir ve Kortantamer'in üzerinde durduğu ilk önemli husustur.

Kortantamer, tarih boyunca şiirlerin nasıl şerh edildiğini ve şerh esnasında nelere dikkat edildiğini kısaca özetledikten sonra şerhin, tefsir ile benzerliklerine dikkat çeker. Geleneksel şerh metodunun günümüze kadar

¹³ "Teori zemininde metin şerhi meselesi", *EÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8 (1994), s. 1-10.

etkisini sürdürdüğünü söyledikten sonra Batı kültürünün tesiriyle bu konuda kimi farklı yaklaşımların görülmeye başlandığını ilave eder.

Söylemek istediklerini Ali Nihat Tarlan'ın *Fuzuli Divanı Şerhi* üzerinde göstermek ister. Önce Ali Nihat Tarlan'ın metin şerhi konusundaki görüşlerini özetler. Tarlan'a göre metin şerhi edebiyat tarihi, teorisi ve edebi tenkitten kesinlikle farklıdır. Çünkü Tarlan'a göre "münekkit edebi eser üzerinde ikinci bir edebi eser yaratan ediptir." Metin şarihi ise anlamaya çalışır, onu en küçük birimlerine kadar teşrih ve tahlil eder. Tarlan, pozitivism metotlarının uygulanması gerektiği kanaatinde ve metne bir fencinin bir nesneye yaklaştığı gibi yaklaşmaktadır. Bunun üzerine bir de psikolojik boyutu ilave etmektedir.

Tarlan'ın şerh konusundaki görüşlerini, onun *Şeyhi Divanı'nı Tetkik* isimli eseri üzerinde izlemeye çalışır ve orada yapılan işi özetler. Daha sonra da Tarlan'ın söyledikleri ile yaptıkları arasındaki çelişkilere dikkat çeker. Şeyhi'yi devrindeki diğer şairlerden ayıran şahsi özellikleri ortaya çıkarmadığını, İran ve Türk şiirinin tam bir dökümünü ortaya koymadığını, sadece Selman ve Hafız ile arasındaki benzerlikleri göstermesini çelişkilere örnek olarak verir. Tarlan, bu çalışmada pozitivism metotları ile klasik şerh metodunu kullanmışken, *Fuzuli Divanı Şerhi*'nde tamamen klasik metoda bağlı kalmıştır.

Kortantamer, akademik dünyada Tarlan'ın klasik metodunun hala baskın olduğunu, ancak yeni metodların denenmesi gerektiğini Kaplan'ın şu görüşleriyle ifade eder:

"Metinde geçen yabancı kelimelerin şerhi, veznin, şeklin, edebi sanatların belirtilmesi ve böyle ne işe yarayacağını bilinmeyen teferruat ile ilişkisi, metnin bütününe hâkim olan ruh, onu ortaya koyuş şekli birbiriyle münasebetli olarak ele alınmalı, bunların kompozisyonu unutulmamalıdır."

Kaplan her şiirin veya metnin kendi bütünlüğü içinde ele alınmasını, hatta bağlamından kopartılmaması gerektiğini düşünür. Bununda da tahlile daha yakın olduğunu söyleyerek şerh ile tahlil arasında bir fark olduğunu kabul eder. Kortantamer, Kaplan'ın tahlillerini modern metotların eklektik bir biçimde başarılı bir şekilde uygulandığı şerh olarak görür. Kaplan, bir şairin bir şiiri yerine bir kavramı tüm şiirlerde takip etmeyi tercih ettiği için metin şerhinden daha kapsamlı yaklaşımı benimsemektedir.

Kortantamer, günümüzde metin şerhinin değiştiğini belirtmekte, anlam bütünlüklerinin, bağlamların ve yapıların göz önüne alınması gerektiğini ifade eder. Ona göre, bu şekilde yapılan çalışmalar daha kuvvetli bir tahlil yönüne

sahip olacaktır. Bu açıdan bakıldığında, metin şerhi objektiflikten uzaklaşmaktadır. Üzerinde durulan şiirin neden seçildiği sorusuna objektif bir cevap vermek mümkün olmadığı gibi ‘herkesten iyi anladığı için açıkladığı savı’ da doğrulanamayan bir iddiadır.

Kortantamer’in bir diğer eleştirisi de tarihselci yaklaşımadır. Tarihselci yaklaşanların “Devrin ruhuna girmeli ve onların ölçülerini bulmalı, kendi şahsi fikirleri kendimize saklamalıyız” görüşüne iki önemli noktada eleştiri olduğunu söyler: Birincisi; her devir kendi içinde kapalı, kendisinden önceki ile sonrakiler arasındaki münasebeti gözden kaçırmakta ve şiirin veya kavramın tarihsel seyrini tam olarak gösterememektedir. Daha önemli bulduğu ikinci eleştiri ise şudur: Sanat eseri sanatçıdan bağımsız bir yapıya sahiptir. Eser değişik devirlerde farklı okuyuculara sahip olabilir. Dolayısıyla şiiri her okur kendi anlam dünyası içinde anlayacaktır.

Ancak bu görüş de çok uç noktalara taşınmış, hatta ilahi aşkı mecazi aşk olarak anlatmak gerektiğini düşünenler bile çıkmıştır. Bu yaklaşımlara da Murat Belge’nin eleştirilerini özetleyerek katılmadığını belirtmiş olur. Bu görüşler şunlardır: Divan şiirinin çevreyle ilgisi koparılırsa değeri kalmaz. Bir eser bir başka çağda yeni değerler kazanabilir. Ama bu eserde olmayan bir şeyi uydurmak değildir. Tarihi çerçevesinden dışarı çıkartılan bir metnin anlamı kalmaz. Toplumun gelişme çizgisi göz önüne alınmalı, eserin temel felsefesi ihmal edilmemelidir. Divan şiirinin mazmunları ve sesi göz önüne alınmazsa, bu onda var olan şeyleri hiç hesaba katmamak olur.

Kortantamer, daha sonra yapısalcı yaklaşım üzerinde durur ve Süheyla Bayrav ile Tahsin Yücel’in görüşlerini özetler. Daha sonra Cem Dilçin’in yapısalcı metotla bir çalışma yaptığını belirtir. Kortantamer’e göre bu metot pozitivist bir başka biçimdir. Biçimciler ve yapısalcılar da pozitivist zihniyetin ürünleridir. Kortantamer bu metodu, yapıyı ön plana alırken diğer yönlerin ihmal etmesi, yapıyı nesnel olarak açıklayabilmek için bir sürü tablo ve listelere boğması noktalarında eleştirmektedir.

Kortantamer, devrine kadar olan şerh metodlarını kısaca özetledikten sonra yeni metodları takip etmek gerektiğini, ancak problemleriyle birlikte görmemizi, zaaflarını daima göz önünde bulundurmamızı söylemekte ve belli bir metod dâhilinde yapılan her türden şerhin ortak tecrübelere kazandıracağı şeyler olduğunu ilave etmektedir.

Makaleyi bütün olarak okuduğumda Kortantamer’in yeni metodlara kapalı olmadığını, ancak körü körüne de bağlanmamak gerektiğini belirttiğini, kimi metodları ise uygun bulmadığı izlenimini edindim. Bu izlenimimi kendisi

ile yapılan bir röportajda¹⁴ da gördüm. O sözkonusu röportajında, ne modern bir yönetime, ne de klasik yönetime çakılı kalmanın doğru olmadığını söyler. Temel işlev aynı olmakla birlikte bunu farklı şekillerde, zamanla gelişen bir takım yöntemlerin de kullanılabileceğini ifade eder. Bu yüzden hem geleneksel hem de modern yöntemlerle incelenmesi gerektiğini söyler. Onun öğrencisi Atabey Kılıç ise Tunca Kortantamer'in yapısalcı yaklaşımla tüm gazellerin incelenemeyeceğini ve metnin anlaşılmasına yardımcı olacak her türlü yöntem ve teknikten istifade edilmesi gerektiğini düşündüğünü aktarmaktadır.¹⁵

Mine Mengi¹⁶

Mine Mengi, makalesinde daha çok isimlendirme üzerinde durmuş, öncelikle inceleme, tenkit, tahlil ve şerh kelimelerinin terim olarak anlamlarını ve birbirinden farklarını tespit etmeye çalışmıştır. Kendinden öncekiler gibi makalesinde Ali Nihat Tarlan'ın söz konusu makalesine göndermelerde bulunmuştur.

Mengi; metin tespiti, metin tetkiki, metin şerhi, metin izahı, metin tahlili, metin tenkidi, metin çözümlenmesi, metin açıklaması, metin eleştirisi kavramlarının net olarak birer tanımlarının yapılmadığına dikkat çeker. Usül ve kapsam bakımından birbirine benzeyen bu terimlerin birbirlerinden farklı yönleri olması gerektiğini düşünen Mengi, bu makalesinde özellikle metin şerhi üzerinde durur. Metin incelemesini ve metin tetkikini şerhten önce yapılması gereken birer işlem olarak görür ve ancak sağlam bir metin ile şerhe başlanabileceğine dikkat çeker.

Şerhlerin edebiyatımızda bir gelenek olduğunu ve önemli bir yeri bulunduğunu ifade ettikten sonra haşiye, hamîş, telhis ve talikatın şerhlerin birer çeşidi olduğunu belirtir. Bunların ortak özelliği bir metnin –bu metin bir mısra da olabilir, bir gazel veya kaside de- anlaşılması için açıklamak şeklinde özetlemektir.

Mengi şerhi;

Söz konusu metinde geçen bazı kelimelerin gerçek ve mecaz anlamlarının açıklanması, mazmunların çözümlenmesi, ibare, deyim ve terimlerin çeşitli bilim dallarıyla olan ilişkilerinin belirtilmesi şeklinde yapılagelmiştir. Eski

¹⁴ Kortantamer, Tunca: "Modern Dünyanın Kendi Klasiklerine Yaklaşım Biçiminden Öğrenilebilecek Çok Şey Var", *İlmi Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 10 (2000), s. 161-164.

¹⁵ Atabey Kılıç, "Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Eleştirel Bir Bakış: Metodlar, Çalışmalar, Beklentiler", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/6 (Fall 2009), s. 328.

¹⁶ "Metin şerhi, tahlili ve tenkidi üzerine düşünceler", *Dergah*, VII/93 (Kasım 1997), s. 8-10. *Divan Şiiri Yazıları*, Ankara: Akçağ, 2000, s. 45-61.

edebiyatımızda metin şerh edilirken konunun niteliğine göre Kuran, tefsir, hadis, tasavvuf vb. dini bilimler, mitoloji, peygamber kıssaları, tarihi ve efsanevi kişilerle, din ve tarikat ve tasavvuf büyüklerinin menkıbeleri, çağın gelenek ve görenekleriyle inançları göz önünde tutulmuş ve şerhler bunlara dayandırılarak yapılmıştır. Manzum metin şerhlerinde ayrıca, vezin, nazım şekli, edebi tür ve özellikle söz sanatlarının gösterilmesi yoluna da gidilmiştir.

Şeklinde açıkladıktan sonra Tarlan ve İpekten'in eski şerh geleneklerini sürdürdüklerini ifade etmektedir. Bunların yanından Kortantamer ve Dilçin'in metin inceleme yöntemlerine dikkati çeker. Cem Dilçin'in Divan şiirinin yapısal açıdan incelenmesinin faydalı olacağı görüşünü destekler. Daha sonra eski edebiyattaki metin şerhini kısaca özetler ve metin şerhi, metin izahı, şerh ve izah ve şerh gibi farklı kullanımları olduğunu ve hepsinin aynı anlama geldiğini ifade ettikten sonra araştırmacılardan kavram kargaşasına neden olmamak için sadece metin şerhini kullanmalarını ister.

Daha sonra metin tahlilini izah eder ve şerhten daha kapsamlı olduğunu belirtir. Metin tenkidinin gelenekte yeri olduğuna dikkat çektikten sonra şerh ile farkına değinir ve tenkidin konusunun ne olduğunu açıklar.

Mengi, makalesini Orhan Okay'ın eski şiirimize çağdaş ve modern usüllerle yaklaşılması gerektiği temennisine kısmen katıldığını belirterek metin inceleme çalışmalarının daha yoğun, yüzeyde kalmayan ve modern usülle yaklaşılmasını dileyerek yazısını bitirir.

3. Klasik metinlerin yeni metodlara göre tekrar ele alınması gerektiğini söyleyenler

Yeni metodların denenmesi gerektiğini söyleyen ve bunu da yazılarında destekleyenler arasında Dursun Ali Tökel, Cem Dilçin, Yavuz Bayram* ve İlhan Genç gelmektedir.

Son yıllarda bu anlayışla kaleme alınan makalelerin sayısında bir hayli artış olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarı ile şu makaleler klasik metinlerin neşredilmesinde yeni yöntemler ileri sürmektedirler.

Avşar, Ziya : “Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi ve Revânî'nin Bir Gazelinin Bu Yönteme Göre Şerhi”, III. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına), 13 Şubat 2009 Kayseri.

* Yavuz Bayram, on sene kadar yeni metodları eski şiir üzerinde denedikten sonra tek başına bu metodların yetmeyeceğini, mutlaka klasik usüllerle birlikte ele alınması gerektiği kanaatine ulaştığını yaptığımız bir görüşmede bana aktardı.

- Bayram, Yavuz ve Avni Erdemir: "Hazan Gazeline Farklı Bir Bakış", *Prof.Dr. Celâl TARAKÇI Armağanı*, Ankara: 2008, s.111-123.
- Bayram, Yavuz ve Avni Erdemir: "Manzum Metinlerin Tahlilinde Ontolojik Yöntem", Prof. Dr. Mustafa ÖZBALCI Armağanı, Ankara: 2008, s.76-89.
- Bayram, Yavuz: "Divan Şiiri Metinlerinin Ontolojik Tahlili", *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına Uluslararası Divan Edebiyatı Sempozyumu, 27-28 Mayıs 2008*, İstanbul: Beykoz Belediyesi Yay., 2008, s.167-182.
- Bayram, Yavuz: "Geleneksel, Yapısal ve Dilbilimsel Unsurlar Eşliğinde Klâsik Türk Şiiri Metinlerinin Ontolojik Tahlili", III. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin adına), 13 Şubat 2009, Kayseri.
- Bayram, Yavuz: "Ontolojik Analiz Metodu ve Bir Uygulama", *Yom Sanat*, 12 (Mayıs- Haziran 2003), s.12-15.
- Bayram, Yavuz: "Ontolojik Analiz Metodu ve Necip Fazıl'ın 'Bacalar' Şiiri", *Akıl ve Bilimin Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 63 (Mayıs 2005), s.105-110.
- Çevirme, Hülya: "Yunus Emre'nin Bir Şiirinin Göstergibilim Açısından İncelenmesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Dergisi* (Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz Özel Sayısı), 17 (2000), s.75-80.
- Dilçin, Cem: "Divan Şiirindeki Paralel ve Ortak Söz Yapılarından Metin Eleştirisinde Yararlanma", *Türkoloji Dergisi*, C.13, S.1, 1999, s.34-66.
- Erdem, Mehmet Dursun: "Ontolojik İncelemeye Dehhani'nin 'eyledi' Redifli Gazeli Örneğinde Yapısal Bir Bakış", *Turkish Studies*, Tunca Kortantamer Özel Sayısı 1, Volume 2/3 (Summer 2007), s.254-273.
- Genç, İlhan : "Klasik Türk Edebiyatı Metinletini Anlamada Yeni Yaklaşımlar", *Turkish Studies* 2/4 (Kış 2007), 393-404.
- Morkoç, Yasemin Ertek: "Hâfız-ı Şîrâzî'nin Bir Gazelini Yapısal Yönden İnceleme Denemesi", *Dergâh*, 16/190 (Aralık 2005), s.17-20.
- Öztürk, Furkan: "Osmanlı Şiirine Sanat Ontolojisiyle Yaklaşmak Üzerine", *Turkish Studies*, Tunca Kortantamer Özel Sayısı II, C.2, Volume 2/4 (Fall 2007), s. 680-684
- Tökel, Dursun Ali (1996): "Ontolojik Analiz Metodu ve Bu Metodun Baki'nin Bir Gazeline Uygulanması", *Yedi İklim* 74 (Mayıs 1996), s. 52-59.
- Tökel, Dursun Ali (2002): "Bir Gazel Anlambilimsel Nasıl Anlaşılır?", *Dergah*, 150 (Ağustos 2002), s. 10-11, 23.

Tökel, Dursun Ali (2004): "Bir Gazeli Rus Biçimciliği İle Nasıl Çözümleyelim?", *Dergah* 173 (Temmuz 2004), s. 9-11, 15.

Dursun Ali Tökel

Dursun Ali Tökel, klasik şiirimize modern metodlarla yaklaşmaya çalışan ve bu konuda muhtelif makaleler yazan bir araştırmacıdır. Bu konuda yazdığı ilk yazı ontolojik analiz metodunun Baki'nin bir gazeli üzerinde gösterdiği 1996 yılında yayımlanan makalesidir.¹⁷

Bu makalesinde Tökel, ilk olarak estetiğin doğuşu, ne olduğu ve sanat eseri ile ilişkisi üzerinde durur. Daha sonra İsmail Tunalı'nın ileri sürdüğü ontolojik analiz metodunun ne olduğunu açıklar. Bir edebi metinde dört katman vardır: Birincisi ses katmanıdır, ikincisi anlam katmanı, üçüncüsü ruh ve tabiat katmanı ve sonuncusu da alinyazısı katmanıdır. Tökel makalesinin sonunda ise bu metodu Baki'nin *Nam u nişane kalmadı fasl-ı bahardan* mısrayla başlayan gazeli üzerinde uygular. Genel olarak bir şiiri şerh ederken söylenebilecekleri dört katman altında söylemekte, şiirin anlaşılmasına herhangi bir katkı sağlayıp sağlamadığı konusunda somut bir şey ileri sürmemektedir. Klasik yöntemde olduğu gibi kelimelerin karşılığını vermekte, varsa mecaz anlamlarını tespit etmekte, şiirin bütününden çıkan sonucu temel katmanda ve tüm insanları ilgilendiren düşünceleri de alinyazısı katmanı altında vermektedir. Yapılan iş bilinenleri yeniden tasnif ve isimlendirmeden başka bir şey değildir.

Divan şiirine modern çözümleme teknikleriyle bakmak gerektiğini düşünen Dursun Ali Tökel, ontolojik yaklaşımın divan şiirinin anlaşılmasında olumlu sonuçları olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Klasik şiire modern yöntemlerle yaklaşılması hakkında çeşitli uzmanların görüşlerini nakleden Tökel kendine en yakın olarak Tunca Kortantamer'in görüşlerini bulur ve onun görüşlerini bu makalesinde zikreder. Hemen neredeyse tüm eleştiri kuramlarının özetlendiği ve kuramsal bilgilerinin yer aldığı bu makalede yazar ısrarla klasik şiire modern metodlarla yaklaşılması gerektiğini belirtir. İleri sürdüğü metod da ontolojik analiz metodudur.

Bu incelemenin zayıf yönü, her ne kadar bir estetik inceleme metodu olsa da bize klasik şiirin değeri hakkında bir bilgi vermemesidir. Çünkü klasik şiirin estetik değer ölçüleri burada tespit edilen düşüncelere göre anlaşılmamaktadır.

Dursun Ali Tökel'in denediği ikinci metod anlambilimdir. Tökel söz konusu makalesinde Şeyhülislam Yahya'nın *Hemîşe merdüm-i çeşmim ızâr-ı*

¹⁷ "Ontolojik Analiz Metodu ve Bu Metodun Baki'nin Bir Gazeline Uygulanması", *Yedi İklim* 74 (Mayıs 1996), s. 52-59.

yâre bakar mısrayla başlayan gazelini anlambilim çerçevesi içinde değerlendirir.¹⁸ Tökel, anlambilim hakkında kısa bir açıklama yapar ve Şeyhülislam Yahya'nın adı geçen gazeli üzerinde anlattıklarını uygular. Alışılmamış bağdaştırma üzerinde duran Tökel, tüm teşbih-i belîğleri alışılmamış bağdaştırma, istiareleri de kişileştirme şeklinde açıklamaktadır. Semantik sapma örnekleri vererek yorumlama şiirin anlaşılmasına bir katkıda bulunmamakta, hatta okuyanların klasik şiirin estetik değerlerini kavramasına mani bir hal olmaktadır. Dolayısıyla bu yöntemin de klasik şiirin anlaşılmasına katkısı pek anlaşılmamaktadır.

Dursun Ali Tökel'in denediği bir diğer yöntem de Rus biçimciliğidir. Tökel bu makalesinde Kemalpaşazade'nin *Mihr ruhi-la oldı nigârün seher kamer* mısrayla başlayan gazeli üzerinde Rus biçimcilerin yöntemini uygulamıştır.¹⁹ Her zamanki gibi önce Rus biçimciler ve görüşlerini özetlemiş, sonra da yöntemi adı geçen gazel üzerinde göstermiştir. Burada da biçimcilerin sapma dedikleri örnekleri metin üzerinde bulmak hiç şüphesiz biçimciler açısından önemli olabilir. Ancak bu tür sapmaları biz klasik şiir estetiği içinde herhangi bir yere oturtmakta güçlük çekiyoruz. Bu tür bir çalışma da klasik şiirin daha iyi anlaşılmasına herhangi bir katkı sağlamamaktadır. Teşbihlere ve istiarelere, hüsn-i talillere sapma diyerek metni daha anlaşılır kılamadığımız gibi bu tür çalışmalar edebiyattan ziyade dilin genel ve karakteristik özelliklerini ortaya çıkarmaya yarar.

Cem Dilçin²⁰

Cem Dilçin, klasik şiire modern yaklaşımlar denilince akla gelen ilk isimdir. Özellikle Fuzuli'nin gazellerini yapısal bakımdan incelemiştir. Konu hakkındaki düşüncelerini de bir makalesinde özetlemiştir. Bu makalesinde Cem Dilçin, klasik şiirimize sadece metin şerhi bakımından yaklaşmanın sanat yönünü, söz ve anlam açısından taşıdığı yapısal bütünlüğü görmeyi engellediğini, şiirdeki sanat ve tekniğin titizlikle incelenmesi, şairin üslup özelliklerinin ve öğelerin neler olduğunun yakından tetkik edilmesi gerektiğini söyler:

“Divan şairlerinin vezni kullanışı imale ve medlerin ses sanatı olarak işlevi, ahenk öğeleri, kafiye seçimi, rediflerin çağrışım öğesi olarak ele alınışı, beyitleri oluşturan paralel ve simetrik söz yapıları, söyleyiş kalıpları, kısa ve eksilteli anlatımlar, ortak ve benzer anlatım biçimleri, türlü tekrarlar ve bunların anlama kattığı değerler, sözü tersiyle anlatma ve karşıtlamalar, söz ve

¹⁸ “Bir Gazel Anlambilimle Nasıl Anlaşılır?”, *Dergah*, 150 (Ağustos 2002), s. 10-11, 23.

¹⁹ “Bir Gazeli Rus Biçimciliği İle Nasıl Çözümleyelim?”, *Dergâh* 173 (Temmuz 2004), s. 9-11, 15.

²⁰ “Cumhuriyet’in 80. Yılında Divan Şiiri Üzerine Düşünceler”, *Türkoloji Dergisi*, XVI/2 (2003), ss. 1-21.

anlam sanatlarının birbirini destekleyici biçimde kullanımı, uzak çağrışımlar, söz dizimi açısından cümle öğelerini belli amaçlarla kullanma (önceleme) ses, biçim ve anlam sapsmaları, alışılmamış bağdaştırmalar, sözü ve anlamı bir plan ve kompozisyon içerisinde düzenleme, şiire yapısal bir bütünlük kazandırma... gibi şiir dilini oluşturan öğeler ve başka "yazımsal değerler" üzerinde durmak, onların eserlerinin sanat yönünü açık olarak ortaya koyacaktır."

Dilçin, makalesinde mevcut metin şerhi uygulamalarını şu şekilde tarif eder:

"Klasik anlamda "manzum edebi metin şerhleri"nde şiir sanatı ve stilistik konuları üzerinde pek durulmadığı gibi eğer üzerinde durulan bir nokta varsa da o beyitle sınırlı kalmaktadır. Çünkü "şerh" her beyitte "geçen kimi kelimelerin gerçek ve mecazlı anlamlarını açıklama, mazmunları gösterme, deyim ve terimlerin türlü bilim dallarıyla olan ilişkilerini belirtme ve bazı edebi sanatları gösterme" biçiminde yapılmaktadır. Bazen konunun niteliğine göre Kuran, tefsir, hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf gibi dini bilimler, çeşitli ulusların mitolojileri, peygamber kıssaları, tarihi ve efsanevi kişilerin din ve tarikat ulularının menkıbeleri, çağın gelenek, görenek ve inançları da göz önünde tutulur. Kısaca söylemek gerekirse klasik şerh yöntemi genel anlamda beyitleri tek tek ele alarak **açıklama amacını gütmektedir.**²¹ Günümüzde de bazı divan şiiri açıklamalarında bu yöntem benzer biçimde uygulanmaktadır. Böyle yapıldığı için de şiirin yapısal bütünlüğü gözden kaçırılmakta, şiirin bütünündeki güzelliğe ve yazımsal değerlere ulaşılamamaktadır..."

Ona göre bir şiirdeki güzellik ve yazımsal değerlere ulaşabilmek için farklı yöntemler kullanılmalıdır:

"... deyişbilim (stylistic) metin dilbilimi (text linguistics), göstergebilim (semiology), yapısalcılık (structuralism), çeviribilim (science of translation) karşılaştırmalı edebiyat bilimi... gibi bütün dünya edebiyatlarında yaygın olarak uygulanan çağdaş edebiyat bilimi yöntemlerinden eski Türk edebiyatı metin incelemelerinde de her yönüyle yararlanılmalı ve bu uygulama yaygınlaştırılmalıdır.

²¹ Gönül Alpay Tekin'e göre açıklamalar metin şerhi değildir. Metin şerhi *divan edebiyatının estetik kuralları içinde bir beyitte bulunan söz ve mana oyunlarını yakalayarak şairin yaratmak istediği çağrışımlar ve onlarla ilgili olarak şairin hayal dünyasını yakalamak yani eseri sanat ve üslup açısından değerlendirmektir.* "Eski Türk Edebiyatı Metinlerinin Bugünkü Türkçeye Açılmalarıyla Çevrilmesinin Gerekliği Üzerinde (Ali Şir Nevayî'den Beyitlerle)" *Mustafa Canpolat Armağanı*, Haz. A. Ata, M. Ölmez, Ankara: 2003, s. 234.

Bu yapıldığı ölçüde divan şiirinin gerçek değeri daha iyi anlaşılacak ve toplumun geniş bir kesimine egemen olan bu konulardaki olumsuz izlenimler de zaman içerisinde yok olabilecektir.”

Cem Dilçin bu düşüncelerini yansıtan birçok makale kaleme almıştır. Bunlardan, üzerinde en çok atıf yapılanına, “Fuzuli’nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi”²² başlıklı makalesine göz atacağız.

Cem Dilçin söz konusu makalesinde klasik olarak Arap harfli metin ile başlar. Bunun nedenini de söz, söz ve anlam sanatlarının anlaşılabilmesini sağlamak şeklinde açıklar. Metnin çevriyazısını vermeden kimi açıklamalarda bulunur. Bu açıklamalarda Fuzuli’nin med kuralını başarı ile kullanmasına dikkat çeker ve bunun metnin doğru biçimde kurulmasındaki önemi üzerinde durur. Daha sonra metnin kuruluşu esnasında üzerinde durulan hususları sıralar. Çevrimyazıyı metnin dizini ve sözlüğü takip eder. Gazelin günümüz diline çevirisi ve şerhinden sonra gazelin yapısal yönden incelendiği bölüm gelir.

Dilçin bu makalesinde adı geçen gazeli, sırasıyla seddizim, sözdizim ve anlam bakımından incelemekte, çıkan sonuçlara göre gazelle ilgili bir takım tespitlerde bulunmaktadır.

İlk olarak biçim, ölçü ve uyak ele alınmıştır. Gazelin başlığının olmamasının okurda belli bir duygu ve düşünce çağırışımı yapmamasına dikkat çeken Dilçin, gazelin redifsiz olmasının amacının ise okuru etkilemek olduğunu söyler. Gazelin on beyit olması üzerine de yorum yapılmaktadır. Dilçin’e göre Fuzuli’nin gazellerinin büyük bir kısmı yedi beyittir. On beyit olan sadece dört gazeli vardır. 7 beyit olmasının nedenini gereksiz sözlerden kaçması şeklinde izah edilmektedir. Dilçin’in en başarılı gazeli olduğu söylenen incelemeye söz konusu olan on beyitlik gazelde gereksiz sözlerin olduğunu düşündüğümüzde okurun kafası karışmaktadır.

Dilçin’in çalışmasında bizim için yeni olan bir diğer konu gazeli bölümlenektir. Bizde gazelleri kompozisyon ve plan açısından bölme alışkanlığı pek yoktur. Bunun sebebi her beytin aslında aynı zamanda müstakil birer metin olmalarıdır. Bununla birlikte kimi gazelerde bu tür bir bölümlenme görülmektedir. Dilçin’in bölümlenmesine göre şair bu gazelde iç dünyası ile dış dünyası arasındaki çatışmayı anlatır. İç dünyasını ‘ben’, dış dünyasını da ‘çevre’ olarak isimlendirir. Bu tasnifi doğal bulmamaktayım. Kanaatimce burada şairin açıkladığı dış dünya ile iç dünya birbirinden farklı değil, bilakis ikisi de şaire göre bir dünyadır. Şairin kendisi de bu dünyanın varlığı olduğu için, bir kuş, bir

²² Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi, IX/1 (1991), s. 43-98.

bahçe, bir duygu gibi kendisine de seslenmekte, dış dünyaya seslenirken de aynı zamanda teşbih yoluyla kendi iç dünyasını da anlatmış olmaktadır.

Dilçin, ölçü başlığı altında şairin vezni uygulamadaki başarısına dikkat çekmekte ve gazelin kafiyesi hakkında bilgi vermektedir. Neden başarılı olduğu izah edilmektedir.

Ses incelemesi bahsinde gazeldeki ses unsurlar üzerinde durulmaktadır. Burada yer alan iç uyum ve simetri iki önemli kavramdır. Dilçin, Fuzulî'nin med ve imaleleri bir ses sanatı haline dönüştürdüğüne dikkat çeker. Medde çok yer vermesinin üzerinde durur ve gazelin sesine kattığı ahenge dikkat çeker. Daha sonra istatistikî bilgiler verir ve bunları tablo halinde gösterir. Burada yer alan değerlendirmelerin en azından bir kısmının zorlama olduğunu düşünüyorum.

Aliterasyon ve ses göndermeleri bahsinde ses yinmeleri ve aliterasyonlar tespit edilmiş ve bunların şiirin anlamına katkıda bulunduğu ifade edilmiştir. Cem Dilçin beyitlerdeki ikinci mısra ile bir sonraki beytin ilk mısralarındaki ses göndermelerinin tesadüfî olmadığını, şairin bilerek yaptığını söylemektedir. Beyitte yer alan tüm göndermeleri de burada listelemektedir. Çihre'nin ihr'i ile sipîhr'in ihr'in bir ses göndermesi şeklinde değerlendirilmesi bize biraz zorlama gelmektedir. Ayrıca, şiirde yer alan kelimeler vezinlerine göre tespit edilmiştir.

Sözdizimi incelemesinde ise, gazeldeki cümlelerin isim ve fiil cümlesi olma durumuna göre bir listesi çıkartılmıştır. Bildirme eklerinin şiirde kullanılmaması önemli bir özellik olarak sunulmaktadır. Gazeldeki eksiktili ifadeler tespit edilmiş, cümlelerdeki sözcükler sayılmış, adeta gazelin bir dökümü yapılmıştır. Daha sonra rakamlar ve tespitler yorumlanmıştır.

Ben örnek olarak bir yorumunu vereceğim. Dilçin, gazeldeki tüm harfleri sayar, ünlü-ünsüz ayırımı yapar. Ünlüleri kalın ve ince ünlü, ünsüzleri de patlayıcı-sızıcı diye ayırır ve patlayıcı harflerin neden daha çok olduğu üzerine yorum yapar. Oysa ünlüler dilin bölümlerine göre ön-merkez-arka, ağzın açıklığına göre kapalı-yarı kapalı-ön damak-diş-dudak vs, dudakların durumuna göre düz yuvarlak olarak farklı tasnifleri bulunmaktadır. Ünsüzlerin de aynı şekilde farklı tasnifleri vardır. Bu tasniflerden sadece birini alarak yorum yapmak bize ne kadar sağlıklı bilgi verebilir sorusunun net bir cevabı olmayabilir. Ayrıca bu kelimelerin seslerine göre anlamlarını yorumlamak Fuzulî'ye ait bir özellik midir, yoksa dilin kendine ait bir özellik midir, iyice tespit edilmemiştir.

Dilçin'in bu incelemesi ve yorumları üzerinde daha çok durmamız gerektiği kanaatindeyim.

Yavuz Bayram

Klasik şiire yeni metodlarla yaklaşanlardan biri de Yavuz Bayram'dır. Konu ile ilgili altı makale-bildiri metni kaleme alan Bayram'ın görüşlerini en son yayınladığı iki makalesinden biri üzerinde öğrenmeye çalışacağız.²³

Yavuz Bayram, söz konusu makalesinde bu metodun adını Ontolojik Analiz Metodu şeklinde isimlendirmektedir.

Bayram, söz konusu makalesinde ilk olarak ontolojinin ne olduğunu ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır. Bunu ontolojik tahlil takip eder. Bu bölümde ontolojik tahlilin ne olduğu ve nasıl ortaya çıktığı anlatılmaktadır. Bu metotta şiirin önyapı ve arkayapı olmak üzere iki katmanı vardır. Önyapıda kısaca şiirin biçimine dair özellikler ile ölçüsü ve kimi edebi sanatlar yer alır. Yer alan edebi sanatlar lafiza ait olanlardır. Arka yapı ise şiirin anlam katmanlarıdır. Bunlar da semantik, obje, karakter ve alınyazısı olmak üzere dörttür. Semantik katmanda kelime ve cümle semantiği, obje katmanında şiirin anlamını taşıyan kelimeler, karakter katmanında şaire dönük bilgiler, hissiyatı, hayata bakışı, ideolojisi vs gibi, ve alınyazısı katmanında ise üçüncü katmanda yer alan tanım ve tespitlerin tüm insanlar için genelleştirilmesi şeklinde tarif edilmektedir. Daha sonra Adli'nin *Ben kulna cevri iden ol hüsrev-i hûbân imiş* mısraıyla başlayan gazeli üzerinde daha önce anlatılanlar uygulanmaktadır.

Burada yapılan şey aslında kabaca bir şerhin tüm aşamalarıdır. Yapılan işlerin yeniden taksim ve tasnif edilmesi ve isimlendirilmesinden başka bir şey değildir. Burada anlatılanları yapabilmek ve tespit edebilmek için sağlam bir eski edebiyat bilgisi gerekmektedir. Ayrıca nazım türlerine göre farklı neticeler elde edilebilir. Bir kasideden yola çıkarak şairin psikolojisi üzerinde yorum yapmak çoğu kere bizi yanıltabilir. Makalede, bu metodla incelenen bir gazelden klasik şerhle elde edilemeyecek ne tür bir bilginin olduğu net bir şekilde ortaya konulmamaktadır.

Kafiyeyi klasik edebiyat kafiye anlayışına göre değil de, zengin ve tam kafiye şeklinde işaret etmemiz bizi klasik şiirin estetiği hakkında ne kadar bilgi sahibi yapacağını çok açıktır.

²³ Bayram, Yavuz: "Divan Şiiri Metinlerinin Ontolojik Tahlili", *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına Uluslararası Divan Edebiyatı Sempozyumu, 27-28 Mayıs 2008*, İstanbul: Beykoz Belediyesi Yay., 2008, s.167-182.

İlhan Genç²⁴

Son zamanlarda, klasik şiirimize modern metodlarla incelenmesi gerektiğini en çok zikreden araştırmacıların başında İlhan Genç gelmektedir.* 2007 yılında yayınlanan bu makalesinde de konu ile ilgili görüşlerini anlatmaktadır.

İlhan Genç, makalesine hermenotik kelimesinin anlamları ile başlar. Bunların da bir manayı açıklamak, bir sözü bir başka sözle aydınlatmak ve bir sözü bir başka dile çevirmek olduğunu söyler. Daha sonra Batı geleneğinde şerhin karşılığı olarak gördüğü hermönetiğin tarihsel gelişimini özetlemektedir. Ancak bu tarihsel bilginin ve gelişmenin bizim klasik edebiyatımızdaki karşılığı nedir ve bizim için ne önemi vardır, sorularının cevabı bulunmamaktadır. Ayrıca Batıdaki gelişmelerle bizdeki anlama çalışmalarının paralel bir seyirde gitmediği, aralarında çok ciddi farklar olduğu pek göz önünde bulundurulmamaktadır. Batıdaki gelişmelerin ardından geleneksel şerh hakkında bilgi vermektedir. Burada verilen şerh tanımının oldukça yetersiz olduğunu söylemeden geçemeyeceğim:

“Şerh bir kitabın ibaresini kelime kelime açıklayarak yazılan kitaba denir.”

Bu tanıma katılmamız mümkün değildir. Oldukça eksik bir tanımdır. Daha sonra şerh konusunda Mine Mengi ile Muhammet Nur Doğan'ın görüşlerini özetler. Son olarak da şerhleri ve klasik metodu şu konularda eleştirir:

1. Şarihin kapasitesine bağlı, dolayısıyla keyfi ve öznel.
2. Estetik değer üzerinde durulmaz.
3. Şairin maksadı, psikolojisi hakkında yorum yapılmaz.

Bu eleştirilerin oldukça öznel ve keyfi olduğunu belirtmek isterim. Bosnavi'nin mi kapasitesi yok, Sudi'nin mi? Yoksa İbn Arabi'nin eserlerini şerheden Konevi'nin mi? Kendi şiirlerini şerh eden şairlere ne demeli? Estetik değer üzerinde duranı da var, durmayanı da. Bu şerhin mahiyetine bağlı bir

²⁴ “Klasik Türk Edebiyatı Metinlerini Anlamada Modern Yaklaşımlar”, *Turkish Studies* 2/4 (Kış 2007), 393-404.

* Prof. Genç'in birkaç sempozyumda bu konuda genç araştırmacıları yönlendirici ve teşvik edici konuşmalar yaptığına şahit oldum.

durum. Şairin maksadı ise açıklamalarda her zaman dile getirilir. Bunlar örneklerle çoğaltılabilir.

Genç, daha sonra klasik şiirin okur merkezli kurama göre okunması gerektiği üzerinde durur. Önce çağdaş okur merkezli kuramları özetler, alımlama estetiği üzerinde durur ve özelliklerini maddeler halinde sıralar.

Ben burada sadece bir örnek vereceğim. Şair-okur arasında zaman mesafesinden bahsederken Mesnevi'nin ilk beytinde yer alan ney kelimesini örnek olarak verir. Neyin tarih boyunca farklı şekillerde anlamlandırıldığını, hiçbirinin Mevlana'nın neyle neyi kastettiği üzerinde durmadığını söyler. Oysa gerçek böyle değildir. Şerh metodu ve şarihin amacına göre yorumlar bazen değişmekle birlikte birlikte verilmek istenen mesaj genellikle hep aynı olmaktadır. Şarihlerin çoğu Mevlana'nın diğer eserlerini ve Mesnevi'nin kalanına bakarak yorumlamışlardır. Ayrıca şarihlerin çoğunun Mevlevi dedesi olduğunu düşündüğümüzde iddia edilen konunun oldukça zayıf ve öznel olduğu görülür. Şairin psikolojisi için söylenenlere ise Atilla Şentürk'ün *Şehzade Mustafa Mersiyesi* şerhini²⁵ hatırlatmakla yetineceğim.

Sayın Genç, makalesini klasik metinleri okur merkezli kuramları kullanarak anlamaya çalışmak gerektiğini söyleyerek bitirir. Ancak makalesinde söylediklerini kısa da olsa herhangi bir gazel üzerinde uygulamaz.

Klasik metinleri okur merkezli kuramlara göre değerlendirdiğimizde karşımıza okur'un tanımı sorunu çıkmaktadır. Hangi okur, sorusuna cevap vermek gerekir. Çağdaş dünya edebiyatında okur derken sıradan okur kastedilir. Klasik metinlerin muhatabı olan okur ile günümüz sıradan okuru aynı değildir.

Değerlendirme

Yukarıda da belirtmeye çalıştığımız gibi kimi araştırmacılar klasik şiirimize yeni metotlarla yaklaşılması konusunda ısrarcı olmaktadırlar. Cem Dilçin çalışmalarında daha çok yapısalcıların metotlarını kullanmaktadır. Yavuz Bayram, ontolojik analiz metodunu birçok gazel üzerinde uygulamaktadır. Bayram gibi ontolojik analiz metodunu uygulayan bir diğer araştırmacı Dursun Ali Tökel'dir. Tökel, ayrıca anlambilim ve Rus biçimcilerin metodlarını da uygulama denemelerinde bulunmuştur. Bunların hepsi metne dönük inceleme yöntemleri olup metnin dışındaki bir unsura yönelen tek araştırmacı ise İlhan Genç'tir. Genç, okur merkezli kuramlar üzerinde durmuş, özellikle alımlama estetiği üzerinde yoğunlaşmıştır.

²⁵ Ahmet Atilla Şentürk, *Yahya Beğ'in Şehzade Mustafa Mersiyesi yahut Kanuni Hicviyesi*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1998.

Bu tür yaklaşımlara karşı olan Atilla Şentürk, bu konuda şunları söylemektedir:

“Batılı ve modern kuramlarla eski metinlere yaklaşılmaya çalışmak, zaten anlaşılmasında zorluk çekilen bu metinleri iyice içinden çıkılmaz hale getirmekten başka bir işe yaramaz... zaten oldukça zor ve girift olan bu konular ilgisiz bir takım kuramlarla içinden çıkılmaz ve hiç anlaşılmaz hale getirmeyi doğru bulmuyorum”²⁶

Biz de Şentürk’ün yukarıdaki görüşlerini paylaşıyoruz. Çağdaş yaklaşımlardaki temel sorun zihniyet farkıdır. Bir Batılının analitik bakış açısıyla metne yaklaşmak çoğu kere Doğulu metinlerde bir sonuca götürmemektedir.

Metin şerhi daha çok bir metnin anlaşılmasına yönelik olup değerlendirici ve yargılayıcı değildir.

Modern yaklaşımı savunan araştırmacıların ısrarla üzerinde durdukları konu “klasik edebiyatımızı günümüz insanına daha iyi anlatmak”tır. Kanaatimizce günümüz insanının eski edebiyatımızı anlamamasının nedeni klasik şerh yöntemlerinin yetersizliği değildir. Değişen dünya algısı ile o dünyaya olan kültürel yabancılaşmadır. Bu da bizi sosyolojik bir tartışmaya götürecektir.

Zaman doğal olarak bazı şeyleri değiştiriyor. Bu çalışma biçimlerine ve yöntemlerine de yansıyor. Bilgisayar imkânları ve sanal kütüphaneler çalışmalara çok farklı boyutlar kattı. Sözlük, indeks vs. gibi. Klasik edebiyat üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda bu değişimi görmekteyiz. Her şeyden önce klasik edebiyat sadece edebiyatın konusu olmaktan çıkmış, aynı zamanda sosyoloji, tarih ve kültürel antropolojinin de konusu olmaya başlamış, bu sahada yapılan çalışmalar doğası gereği mutlaka bir başka disiplinden yardım almayı zorunlu kılmıştır. Bu da bizi farklı yöntemlere götürmektedir. Bu doğal bir gelişim sürecidir.

Biz, yeni yaklaşım yöntemlerinin denenmesine şu açıdan karşı değiliz. Eğer yukarıda isimleri zikredilen çalışmalar yapılmıyorsa, biz bu yöntemlerin klasik edebiyatımızı anlamamıza pek katkısı olmadığını farkına varamayacaktık. Sadece bu sebepten bile bu tür çalışmalar yapılmalıydı.

²⁶ Nilay Özer, “Ahmet Atilla Şentürk’le Divan Şiiri Üzerine”, *Yasakmeyve Dergisi*, 12 (Ocak-Şubat 2005), s. 50-51

Edebiyat incelemelerinde denenen dilbilimcilerin yöntemleri aslında farklı bir disiplinin metotlarıdır. Dilbilim bugün müstakil bir disiplin olacak kadar gelişmiştir. Kendine ait bir terminolojisi, bir yöntemi ve literatürü oluşmuş, metinlere biz klasik edebiyatçılardan farklı bir gözle bakan bir formasyon geliştirmişlerdir. Biz klasik edebiyatçılar o formasyona sahip olmadığımız için metinler üzerinde yaptığımız uygulamalar, bir taklitten öteye gitmemekte, bir sonuca varamamaktadır. Oysa dilbilimciler doğrudan dilin kendisine yönelik ve dilin yapısını anlamaya çalışan yaklaşımlarıyla çok farklı neticelere ulaşabilmektedirler.

Sonuç olarak, klasik edebiyat araştırmacıları tarihi metinleri sağlam ve eksiksiz bir şekilde ortaya koymalı, üzerinde tahlili çalışmalar yapmalı, farklı bir disiplinden olan dilbilimciler ise bizim ürettiğimiz metinleri, çalışmalarımızdan da yararlanarak Türkçe'nin tarihsel süreç içinde yapısal gelişimini ortaya çıkarmalıdır.

Bibliyografya

Akar, Metin: *Su Kasidesi Şerhi*, TDV, Ankara 1994.

Akkuş, Metin: "Metin Şerhi Geleneği Tarlan Mektebinden Haluk İpekten'e", *Yedi İklim* 32 (Kasım 1992), s. 67-78.

Alparslan, Ali: "*Ali Nihat Tarlan Üzerine*"; Ali Nihat Tarlan, *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken, İstanbul 1981.

Bayram, Yavuz: "Divan Şiiri Metinlerinin Ontolojik Tahlili", *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına Uluslararası Divan Edebiyatı Sempozyumu, 27-28 Mayıs 2008*, Beykoz Belediyesi Yay., İstanbul 2008, s.167-182.

Canım, Rıdvan : "Metin Şerhi Geleneğimiz Çerçevesinde Tarlan ve İpekten'in Kaleminden Fuzuli'nin 'Sana' Redifli Gazeli", *Fuzuli Kitabı: 500. Yılında Fuzuli Sempozyumu Bildiriler*, yay. haz. Beşir Ayvazoğlu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı, İstanbul 1996, s. 129-140.

Dilçin, Cem: "Fuzuli'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", *Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi*, IX/1 (1991), s. 43-98.

Dilçin, Cem: *Fuzuli'nin Şiiri Üzerine İncelemeler*, Kabalcı, İstanbul 2010.

Doğan, Muhammet Nur: "Metin Şerhi Üzerine", *Eski Şiirin Bahçesinde*, Alternatif Yayıncılık, İstanbul 2005.

Genç, İlhan: "Klasik Türk Edebiyatı Metinlerini Anlamada Modern Yaklaşımlar", *Turkish Studies* 2/4 (Kış 2007), 393-404.

- Kılıç, Atabey: "Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Eleştirel Bir Bakış: Metodlar, Çalışmalar, Beklentiler", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/6 (Fall 2009), s. 328.
- Kortantamer, Tunca: "Teori zemininde metin şerhi meselesi", *EÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8 (1994), s. 1-10.
- Kortantamer, Tunca: "Modern Dünyanın Kendi Klasiklerine Yaklaşım Biçiminden Öğrenilebilecek Çok Şey Var", *İlmi Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 10 (2000), s. 161-164.
- Mengi, Mine : "Metin şerhi, tahlili ve tenkidi üzerine düşünceler", *Dergâh*, VII/93 (Kasım 1997), s. 8-10.
- Mengi, Mine: *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara 2000.
- Okay, Orhan: *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul: Ötüken, 1990.
- Özer, Nilay: "Ahmet Atilla Şentürk'le Divan Şiiri Üzerine", *Yasakmeyve Dergisi*, 12 (Ocak-Şubat 2005), s. 50-51
- Şentürk, Ahmet Atilla: *Yahya Beğ'in Şehzade Mustafa Mersiyesi yahut Kanuni Hicviyesi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1998.
- Şentürk, Ahmet Atilla: "Ali Nihad Tarlan'ın Fuzûlî Dîvânı Şerhi'ne Dair", *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 3 (1995), s. 261-275.
- Tarlan, Ali Nihat: *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken, İstanbul 1981.
- Tekin, Gönül Alpay: "Eski Türk Edebiyatı Metinlerinin Bugünkü Türkçeye Açılmalarıyla Çevrilmesinin Gerekliliği Üzerinde (Ali Şir Nevayî'den Beyitlerle)" *Mustafa Canpolat Armağanı*, Haz. A. Ata, M. Ölmez, Ankara: 2003, 233-254.
- Tokel, Dursun Ali: "Bir Gazel Anlambilimle Nasıl Anlaşılır?", *Dergâh*, 150 (Ağustos 2002), s. 10-11, 23.
- Tokel, Dursun Ali: "Bir Gazeli Rus Biçimciliği İle Nasıl Çözümleyelim?", *Dergâh* 173 (Temmuz 2004), s. 9-11, 15.
- Tokel, Dursun Ali: "Cumhuriyet'in 80. Yılında Divan Şiiri Üzerine Düşünceler", *Türkoğlu Dergisi*, XVI/2 (2003), ss. 1-21.
- Tokel, Dursun Ali: "Ontolojik Analiz Metodu ve Bu Metodun Baki'nin Bir Gazeline Uygulanması", *Yedi İklim* 74 (Mayıs 1996), s. 52-59.
- Yeniterzi, Emine: "Metin Şerhi ile İlgili Görüşler", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5 (1999), s. 59-68.

